

Током осамдесетих година, посебно на самиту у Београду 1989, било је покушаја да се Покрет ревитализује и модернизује. Главна пажња усмерена је на промене у светском економском поретку и на решавање економских проблема земаља у развоју. Покрет је опстао, али је престао да има оно на чему је Југославија инсистирала а то је „универзалана природа“. Уместо тога постао је „нека врста афичко-азијског и латиноамеричког савеза држава“. На крају, занимљиво је указати на један доста оптимистичан закључак аутора. Наиме, он истиче да је Покрет можда изгубио некадашњу „ватреност“ али да још увек има „перспективу“ и „смисао постојања“.

Књига Драгана Богетића је без сумње важна синтеза о Покрету неврстаности. Она је отклонила бројне недоумице, понудила јасна и адекватна објашњења и тумачења за многе „белине“ из његове историје. Заснована на обимној арховској грађи и слојевитој анализи, сазнања колеге Богетића о Покрету отклонила су и неке раније погледе који су га пренаглашено уздизали или претрано критиковали.

Наташа МИЛИЋЕВИЋ

Божица Славковић Мирић.
Југославија и Албанија 1945–1948: економски односи.
Београд: Институт за новију историју Србије, 2020, 448.

Друга књига Божице Славковић Мирић, као и претходна, бави се питањем југословенско-албанских односа и представља наставак њених проучавања односа Југославије и Албаније средином 20. века. Књига је настала на основу мастер рада који је темељно допуњен новом грађом и сазнањима о теми. Приликом писања коришћен је велики број докумената из политичке архиве Дипломатског архива Министарства спољних послова Републике Србије, Архива Југославије, Архива Србије и Војног архива. Видимо да је коришћена примарно грађа југословенског порекла, похрањена у архивима у Београду, док је у литератури присутно коришћење књига албанских писаца, као и неколико водећих научника из иностранства, углавном на енглеском језику.

Божица Славковић Мирић се у истраживању ослањала на радове претходних истраживача који су се бавили питањем балканске федерације непосредно након Другог светског рата и питањима сарадње, а касније раскола у односима Југославије и Албаније. Најважнија коришћена дела су радови Бранка Петрановића, Ђорђа Борозана, Љубодрга Димића, Милорада Коматине и свеобухватно дело Александра Животића о анализи југословенско-албанских дипломатских односа у првих деценију и по након Другог светског рата.

Приликом анализе ауторка је давала компаративну критику извора, анализирани су квантитативни подаци о сарадњи, а у основном тексту се налази велики број табела које сведоче о плановима две земље и њиховом извршењу. Табеле говоре и о трговинској размени, о постојећим капацитетима у Албанији и другим појединостима из сегмента привреде. Односи између две земље, посете, слика Југославије у албанској периодици обрађени су квалитативно и праћен је развој тих односа од 1945. до 1947, када можемо рећи да имају готово несметан успон, који се и даље наставља све до маја 1948. године када је сукоб Југославије и СССР-а почео да се осећа и у сателитским земљама и када Албанија излази у потпуности и, како се показало, трајно из југословенске орбите.

Циљ истраживања је био изучавање економске сарадње две земље у прве три године након завршетка рата. Имајући у виду врло сложене српско-албанске односе како у прошлости тако и у садашњости, важно је било да се целом подухвату приступи са научне стране. Послератна економска сарадња је већ деценијама спорна тачка и било је важно анализирати изворе који сведоче о тој сарадњи како би се она што боље разумела. Треба имати у виду да је то била сарадња две привредно слабо развијене и технолошки заостале земље, притом тешко пострадале у ратним дејствима. Прекид сарадње је био насилан, пропраћен сукобом Југославије, са једне стране, и СССР-а, земље де факто владара Источне Европе, и његових савезника, са друге стране.

Књига је подељена на четири поглавља, уз увод и закључак, пратећи критички апарат и списак извора и литературе. Имајући у виду да су односи Албаније и Југославије били врло сложени и пре Другог светског рата, ауторка је у уводном поглављу дала преглед односа две земље и из међуратног периода, из којег се може видети тежња Југославије за утицајем на том простору и њено сукобљавање са Италијом на албанском тлу који се завршио поразом Југославије. Наредна поглавља покривају сваку годину односа 1945–1948. и уз њих иде наслов који сажето објашњава какав је био карактер те сарадње: прво је означено као „почеци сарадње“, друго „пријатељство Југославије и Албаније“, треће „криза у југословенско-албанским односима“ и четврто „Албанија се окреће против Југославије“. На крају сваког поглавља налази се кратки закључак, док се на крају у великом закључку даје евалуација целокупних односа. На овај начин ауторка је олакшала читаоцу праћење великог броја података који су пратили спољну и унутрашњу политику Албаније, стање привреде, као и бројне планове, њихово извршење, тешкоће у трговини, транспорту, изградњи и усклађивању привредних система две земље.

У монографији се анализира неколико кључних питања која до сада нису била предмет овако детаљне анализе. Прво је да ли је она постојала и у којој мери су реализовани планови. Друго питање је карактер те сарадње и у каквим околностима се она одвијала. Треће важно питање којим се бави ова књига јесте колико су обе земље имале користи од такве сарадње. У својој анализи Божица Славковић Мирић је доказала да је главни

корисник ове сарадње била Албаније, јер је била мање развијена. Југославија је добила одређене сировине попут битумена и каменог угља, важног у тешкој индустрији за топљење метала, али биланс капитала који је уложила, као и њени административни и дипломатски ресурси који су коришћени за набавку разне опреме у свету премашивали су ову добит. Опрема је купована албанским новцем, али уз југословенско посредовање, јер Албанија то није могла сама да учини. Може се рећи да је Албанија, чији се сусед Грчка налазила у грађанском рату, а она сама била слабо комуникацијски повезана, имала велике користи од добрих односа са Југославијом и помоћи коју је слао званични Београд у виду материјала, опреме и кадрова.

Монографија пак нуди најбољи одговор на питање у којој мери је Југославија покушала да припоји себи Албанију и како је тај процес текао. Заправо још током рата Комунистичка партија Албаније (КПА) је била под снажним утицајем и „менторством“ Комунистичке партије Југославије (КПЈ). Овај однос је подстицало и совјетско руководство. Чак и током растућих тензија између бивших савезника и оснивањем Комунистичког информационог бироа крајем 1947, Албанија није постала члан те организације нити је била присутна на састанку 28. јуна 1948. у Букурешту када је Југославија одстрањена из Коминформа, већ је само добила инструкције како да се постави на 9. пленарној седници КПА. Такође, Албанија све до краја 1955. није била чланица Организације уједињених нација. Први одлазак Енвера Хоџе у Москву десио се тек средином 1947. године. Сам Стаљин је био иницијатор и покровитељ сарадње две партије и балканске федерације између Југославије, Бугарске и Албаније. Деловало је у појединим тренуцима да ће Албанија бити утопљена у нову федерацију три комунистичке земље. Међутим, из анализе докумената можемо видети да је привредна интеграција ишла на бази узајамне користи, где је свака страна морала да направи одређене уступке у погледу цене одређених производа и паритета валуте.

Из горенаведеног се јасно види да се у првим послератним годинама Албанија налазила на периферији совјетских интереса и да је тек раскид односа између СССР-а и Југославије прекинуо међусобну сарадњу.

Ауторка је анализирао обе струје унутар КПА. Прву је представљао Енвер Хоџа, доживотни генерални секретар КПА и де факто владар Албаније. Она је била резервисана у зближавању са Југославијом, али је прихватала сву економску помоћ која је од ње долазила, што и говори о карактеру економских односа две земље. Приликом кидања односа и протеривања југословенских службеника из Албаније, исто руководство се трудило да приволи стручњаке да узму албанско држављанство и остану у Албанији. Хоџа и његова струја желели су да остваре директне односе са СССР-ом, јер су се надали издашнијој помоћи од најмоћније социјалистичке земље. Другу струју, супротстављену Хоџиној, предводио је Кочи Дзодзе, министар унутрашњих послова Албаније и члан политбироа КПА. Он је сматрао да је зближавање са Југославијом од користи и највеће важности за убрзани раз-

вој Албаније. Ове две струје су иначе имале спорне тачке и по другим питањима и водиле су борбу за превласт у КПА.

Раскид југословенско-албанских односа десио се касније него што би се очекивало на први поглед. Из анализе докумената видимо да је одлука Стаљина да се повуку сви совјетски саветници била једнака и за Југославију и за Албанију. Одлука је поништена тек интервенцијом албанског руководства. Она показује да је за Москву, бар у привредном аспекту, Албанија била везана за Југославију.

Новом монографијом увећана су наша сазнања о послератном привредном развоју обе земље, али и дугорочним југословенским и албанским плановима након рата. Кроз књигу можемо да пратимо и спровођење идеје уједињења балканских народа, који су преко ноћи националну државу заменили државним социјализмом, уз сав пратећи пртљак неразвијеног и преовлађујуће аграрног друштва. И поред свих тешкоћа које су пратиле амбициозне планове, можемо видети да је интеграција већег простора дугорочно могла бити корисна за све у датој размени и модернизацији. Вероватно би највеће користи имала Албанија као држава, али и југословенске републике око ње Црна Гора и Македонија, као и тада АП Косово и Метохија. Међутим, како је цео подухват окончан изненада, Југославија је остала са великим губитком, будући да је, сразмерно својим могућностима, много уложила.

Милан ПИЉАК

Max Bergholz. *Nasilje kao generativna sila: identitet, nacionalizam i sjećanje u jednoj balkanskoj zajednici.* Sarajevo–Zagreb: Buybook, 2018, 410.

У обимној литератури о насиљу на Балкану у Другом светском рату, посебно на простору Независне Државе Хрватске, велики значај у стручној, па и широј јавности добила је књига канадског историчара Макса Берхолца *Насиље као генеративна сила: идентитет, национализам и сећање у jednoj балканској заједници*, коју је за читаоце на простору бивше Југославије објавила издавачка кућа Buybook 2018. године. Књига је одмах, пошто се појавила на енглеском језику 2016, оцењена као несвакидашње истраживање које руши бројне стереотипе и нуди једну другачију слику односа између насиља и национализма на простору Балкана. О томе сведочи и шест престижних признања која је добила до сада. Међу њима је и награда Америчког историјског друштва 2017. Оно је књигу прогласило најбољим првенцем из европске историје од 1815. године до краја 20. века.